

להציל את יהודי תימן [...] הם חשדו בשלטונות הבריטים "שהם מעודדים את עלייתם של יהודי תימן במטרה לחסל אותם".

ההיסטוריון אינו שוכח להזכיר את השערוריה שנגלתה כעבור שנים אחדות, "בנוגע לילדים התימנים שנחטפו עם הגעתם לישראל ונמסרו למשפחות אשכנזיות שאיבדו את ילדיהן במחנות הנאציים".

בין בתימן בין בישראל, יהודי תימן נאלצו לסבול קשות למיין ילדיהם.

בין יוני 1949 לספטמבר 1950, עלו לישראל 49,637 יהודים תימנים. זה היה סופן של הקהילות היהודיות בארץ שבה, לפי כל העדויות, נכחות הייתה עתיקת יומין. פאןפיט מסכם את הסיבות, שלכולן היה חלק נכבד ביציאה הזמנית מתימן ובעלייה לישראל:

כרסום הדרגתי חל במצבם הכלכלי [של יהודי תימן] ובתפקידים המסורתי בחברה התימנית; הרעב, החולי, הרדיפה הפוליטית והעוינות הציבורית הגוברות והולכות; מצב האנרכיה לאחר רצח האימאם; לעתים קרובות הרצון להתאחד עם בני המשפחה; ההשפעה של יוסף צדוק, ושל שליחים של הסוכנות היהודית לפניו כמו יבנאלי וכן דוד, שקראו להם לעלות לארץ ישראל, תוך פריטה על רגישותם הרתית; ההבטחות שהמדינה היהודית תשלם את הוצאות נסיעתם לישראל ותפתור את הקשיים החומריים שלהם; החיזור של ארץ ישראל כארץ זבת חלב ודבש; תחושה של הגשמה היסטורית; החשש להתמזג את ההזדמנות; הרצון שההייים באומללות כדימי במדינה אסלאמית לא היו ציוי אלוהי; הרעיון שכעם, ההיסטוריה כבר פגעה בהם די וחותר: לכל הגורמים האלה היה חלק בעזיבתם את תימן. אפשר להסביר את מקצתם בעלייתה של הציונות, אחדים קשורים בטבעה של היהדות; גורמים נוספים נבעו ממצב השעבוד שנכפה על היהודים מאז עליית האמלאם. גם לבגש המשיג-ההגה-בהנהגה-היה-חלק בכל התהליך הזהות הזאת. אך באופן כללי, העריכו אותו יתר על המידה.

תרגום מצרפתית: אבנר להב

מהאמנציפציה לגירוש האכזרי של יהודי אלג'יריה

רישאר איזן

הספרות התלמודית מספרת כי שארית עשרת שבטי ישראל, שהוגלו על ידי סנחריב מלך אשור בשנת 722 לפני הספירה, הגיעה לאפריקה, כנראה לקרתגו. יש בדיעו אף עדויות ממסורות מקומיות שנאספו על ידי אבות-הכנסייה, ומלמדות על נוכחות יהודית בצפון אפריקה עוד הרבה קודם לכן. ה"היסטוריון הביזנטי פרוקופיוס מספר במאה השישית כי הכנענים הזיגרישים הגיעו עד לנומק'יה (אזור ממוזח לאלג'יריה דהיום, בין קרטגו לונאדי מולאיה), ואחרית-סבא יהושע: הוא מוסיף כי כותבת הרוטה על שני עמודים נראה את המשפט: "אנתגר אלה שנסו מפני יהושע, בן נח".

אם נחלעם מההשערות, הרי שאין ברשותנו סימוכין לגיבחות יהודית. אלא בתקופה הרומית. יוסף בן מתתיהו (נגד אפיין, 114, 44) מספר על גישואיה של ג'לידה, אלמנת בנו של הורדוס, עם יוקה השני, מלך מאורטניה (מרוקו וחלק מאלג'יריה דהיום), בשנת 18 לספירה. זיווג השושלות הזה מספק עדות דאשונה ליחסים שהתקיימו בימי קדם בין ארץ ישראל לבין אלג'יריה. כאשר הנסיכה היהודיה ופמלייתה הגיעו, היא יצרה ככל הנראה קשר עם מקבליהם יהודים שהתיישבו בה עוד קודם. אולם אם הייתה הגירה מסיבית היא התרחשה כנראה במהלך המאה השנייה לספירה. המתגרים היו פלוטים וזמרים מקירנאיקה ומצרים שגורפו קשות לאחר שמרדו בשלטון הרומי.

לאחר הכיבוש האסלאמי, עלו לגדולה החלילים. בני השושלת המורית אל מונאחידין, שנוסדה במאה השתי-עשרה זכבשה את כל צפון אפריקה ממצרים במזרח עד ספרד בצפון. נאמנים לתורתו של המנהיג הרוחני שלהם, המקרי אפן חוקרנות, הם החליטו לאסלם בכפייה את כל בני-החוסות - הדיימי - (יהודים ונוצרים). והעמידו בפניהם את הברכה: "מונתה-המונת דת או גידוש. כך קרה שהקנאות האסלאמית של שושלת אל-מונאחידין מחקה מעל המפה את הקהילות היהודיות העתיקות באלג'יריה, במרוקו, בתוניסיה ובלוב. עובדה זאת מסבירה את

שתוקת המקורות במאה השלוש-עשרה והארבע-עשרה בעת שאלג'יריה, כמו כל המרחב המגרבי בכללותו, הייתה "ריקה מיהודים".

כריחת היהודים מחצי האי האיברי חוללה תמורה עמוקה בקהילות היהודיות באלג'יריה. התגיה מספרד לצפון אפריקה נפתחה בשנת 1391. בעקבות הפרעות של 6 בינוי 13 באוגוסט בקסטיליה ובארגון, ונמשכת בשנים 1391-1492 (גירוש ספרד). מפורטוגל מתחילה התגיה לצפון אפריקה בדצמבר 1496, עם גירוש היהודים מהמדינה, אבל האנוסים ממשיכים לצאת מפורטוגל עד המאה השמונה-עשרה. השינוי הגדול בקהילת יהודי אלג'יריה מתרחש במאה החמש-עשרה, כאשר המוני המגורשים מספרד מתיישבים בעיר אלג'יריה, והרובים שלהם כופים את סמכותם ואת הרפורמות שלהם על הקהילות הקיימות. יהודים נוספים מצרפת ומאיטליה, בין היתר מהעיר ליבוןנו, מתיישבים באלג'יריה ומן מה לאחר מכן. מגורשי ספרד מתערבבים עם היהודים שיושבים באלג'יריה מקדמת דנא.

משנת 1516, חיים יהודי אלג'יריה תחת שלטון עות'מני, ונהנים כמו הנוצרים בכל המדינות האסלאמיות, ממעמד של בני-חסות – דיימי – דהיינו כפופים להסכמ, המכונה דיימה, שתוקפו עד עולם וממנו נובע כי הקהילה המוסלמית מקנה אירוח והגנה לבני הדתות האחרות כולל היהודים בתנאי שאלה יכבדו את שלטון האסלאם. במסגרת "הסכם" זה, כופים על היהודים תלבושת מיוחדת על מנת שיוזוהו על נקלה. נאסר עליהם להתלבש בצבעים ירוקים (השמורים לצאצאי הנביא מוחמד) או בצבע אדום (צבע הדגל העות'מני). עוד נאסר עליהם לחבוש את תרבוש הששייה או את הטורבן הלבן, ולהתלבש בגלימת פוק'נוס לבנה. מותר להם לבלוש אך ורק בגדים בצבעים כהים בעלי שרולים ארוכים יותר מרי. מעל לטוניקות חייבים הגברים ללבוש מכנסי בר תפוחים; גלימות הפוק'נוס שלהם לעתים קרובות כחולות. הרב אבדיהם קוהן כותב, שבעיר אלג'יר הגלימה הייתה **כהילה כהה, דאיל-במהו-שטייה-היא-היתה-בצבע-אפור-כהה. במהו קונסטנטיין** הורשו להם, לתקופת-מה, ללבוש גלימות פוק'נוס, לחבוש טורבן מסוג מסוים ואף לנעול נעליים זומרות לאלה של הערבים. אלא שהיה זה היתר זמני, שבטל אתר כן, מכיוון שהיה תלוי בנחמתו של הפיי (המושל). פיי – תואר אצולה טורקי גבוה). הותר ליהודים לנעול רק סנדלים פתוחים. הסנדלים היו צריכים להיות קצרים בהרבה מכפות הרגליים כדי שהעקב כולו יהיה מונח כל הזמן על הקרקע. כ-13 בדצמבר 1788, נעצרו בעיר אלג'יר כל היהודים שעברו על האיסור וכל אחד מהם נענש בשלש מאות מלקות כבג כף הרגל.

עדותו של ויליאם שלף, הקונסול הכללי של ארצות הברית באלג'יר, מ-1830, מתארת את מרגורלם של היהודים באלג'יריה:

יהודים סובלים מריכוז נורא. אסור להם להתנגד כשמוסלמי מפעיל עליהם אלימות, יהיה טבעה של האלימות אשר יהיה. נאסר עליהם לשאת

נשק מכל סוג שהוא, ואפילו לא מקל הליכה. הם אינם יכולים לצאת מהעיר, כלי לבקש היתר, אלא בימי רביעי ושבת.

בדרך אל האזרחות הצרפתית

רצף אירועים, שליהודים היה בהם חלק מסוים, יביא לבסוף קץ למעמד בנייהחסות, הדיימי בן אף השנים. ב-1830 פלשה צרפת לאלג'יריה ובי-כיל של אותה שנה, בנוכחות המרשל הצרפתי פוק'נון, חתם הפיי העות'מני חוסיין על כתב הכניעה שהפך את אלג'יריה לחלק מהקיסרות הצרפתית. בסעיף 5 של כתב הכניעה נאמר: תוכנית "חירות לתושבים מכל המעמדות; לא תהיה פגיעה בדתם, בנחלותיהם, בבתי המסחר ובתעשייה שלהם". וכך, מרגע כניעתה של אלג'יר, נמצאו היהודים במעמד זהה לזה של המוסלמים.

הצו שפורסם ב-9 לנובמבר 1845 הורה על הפיכתו של הגוף הפוליטי שכונה המועצה העברית למוסד דתי. הצו מורה על הקמת קונסיטוארי' באלג'יריה, שמקום מושבו בעיר אלג'יר, ועל ייסוד קונסיטואריים בערי השדה אוראן וקונסטנטיין. המוסדות האלה אורגנו בדיוק כמו הקונסיטוארי שפעל בצרפת. האמנציפציה התוקנית, המשפטית והאדמיניסטרטיבית של יהודי אלג'יריה עלתה בקנה אחד עם הדיטמעיות התרבותית והחברתית שלהם. הצעדים היהודים התקבלו במספרים גדלים והולכים למוסדות חינוך צרפתיים ושפח הדיבור שלהם הייתה צרפתית.

בשנים 1830-1850, נשארו יהודי אלג'יריה במעמד של ילידים. היה חוסר בהירות מסוים בצו שפורסם ב-2 בפברואר 1852, וחסם את זכותם של אלג'יראים להיבחר, על מנת למנוע שערוריות אלקטורליות שהיו שכיחות בתקופת הרפובליקה השנייה (1848-1852). מזכר משלתי מ-2 באפריל 1856 מזכיר שלא נעשתה כל פעולת חקיקה המעניקה ליהודים מעמד של צרפתים. הצו שפורסם ב-27 באוקטובר 1858 מתייחס ליהודים כאל ילידים. השינוי מתחיל לכבדן עם פרסומו של צו קונק'רין מ-14 בנובמבר 1858, המורה על מינויו של יועץ יהודי לכל מחוז. הנסיך ז'רום נפוליאן, בתפקידו כשר לענייני אלג'יריה והמושבות באזרח הקופה, ומי ששידל את הקיסר לפרסם את הצו המיוחד, הצהיר: "האוכלוסייה היהודית הלידיית זוכה להערכה רבה באלג'יריה ותרע להביע הברת תודה על גילויי האמון והעניין".

הקונסיטוארי – מוסד שהוקם ב-1803 על ידי נפוליאון לניהול החיים הקהילתיים של היהודים בצרפת לייצוגם במוסדות המדינה כדומה למוסדות הכנסייתיים שניהלו את חיי הקהילה הקתולית והפרוטסטנטית בצרפת.

החקיקה בענין היהודים לא הייתה ברורה. עד לשנת 1864 היו בני המשפט חלוקים בשאלת האזרחות. בית המשפט לערעורים נתן תוקף להחלטת בית המשפט באלג'יר שראה את יהודי אלג'יריה כבעלי אזרחות צרפתית. ההחלטה המשפטית הזאת קדמה להחלטת בית המשפט העליון מ־15 בפברואר 1864 שדן בשאלה זאת. האנרכיה התקדימית הזאת הייתה תוצאה של יישום סופי של מתן מעמד צרפתי ליהודי אלג'יריה, ששמרו עם זאת, על מעמדם האישי, בעיקר בשאלות נישואים וגירושים. הקושי טמון בשאלת הנישואים הנערכים בעידיה וכשאלה אם נישואים אלה אינם מחילים על בני הזוג את החוק הצרפתי. המצב העדין הזה עורר התערבות של היועצים המחוזיים שרצו לאורח את כל הנתונים הצרפתים.

העיתונות האלג'יראית, והעצומות של היהודים שהופנו לנפוליאון השלישי במהלך מסעותיו לאלג'יריה ב־1860 וב־1865, חברו למערכת ההסברה של היועצים המחוזיים. התוצאה הייתה תצהיר מטעם הסנט מ־14 ביולי 1865 שקבע כי הילידים המוסלמים והיהודים הם צרפתים. הילידים המוסלמים, נאמר שם, ממשיכים לשמור על כל חוקיהם הלאומיים. היהודים, בכל הקשור למעמדם האישי, ממשיכים לשמור על חוקי התורה. הילידים היהודים המוסלמים מורשים לשרת בחילות היבשה והים ולהחזיק ברוב המשרות הציבוריות באלג'יריה. החלק השני של תצהיר הסנט מסביר את הדרכים שבהן יכולים הנתונים הצרפתים להפוך לאזרחים צרפתים. התומכים באזרחות קולקטיב, דהיינו, היועצים המחוזיים של שלוש המחוזות, הקונסיטואציות וחבר הפרלמנט החדש מטעם הרובע השלישי של פריז אדולף דרמיה, חידשו את המערכה למען האזרח הקולקטיבי.

ב־24 באוקטובר 1870, ביקש אדולף כרמיה, שר המשפטים, מעמיתו לאשר שמונה צורים המהווים את הבסיס לשלטון האזרחי. מבחינה משפטית, הציגו הנציגים הללו בפובליקציה עמנוגנת. בצג המשפט מסמך שלב חדש בתשנה לקראת האינטגרציה של יהודי אלג'יריה בתוך הקהילה הצרפתית. צו זה של "ממשלת ההגנה הלאומית" אומר: "היהודים ילידי מחוז אלג'יריה מוכרזים כאזרחים צרפתים. עקב כך נקבע מעמדם המציאותי ומעמדם האישי מיום פרסום הצו הנזכר, על פי החוק הצרפתי. כל הזכויות שנרכשו עד היום הזה נשארו בעינן, וכל הוראה מתוקנת, צו, תקנה או פקודה מנוגדים — מבוטלים".

החלתו של צו כרמיה נתקלה בקשיים בכל הקשור לענייני מדינה ולזכויות הפרט. שני המכשולים הרציניים ביותר נותרו, מצד אחד, עובדת היותם של הכותרים החדשים רוב בחלק מהמקומות, ומצד שני, הייתה שאלת השתתפותם ברישומות של חבר המושבעים בבתי המשפט. האמנציפציה הייתה מלווה בהיטמעות בתוך תרבות חילונית וציוויליזציה חילונית שניתקן את יחודי אלג'יריה מקניילתם שרכיבים מהם לא הכירו היטב את הערכים שלה. בשנת 1930, שנת המאה

לכיבוש הצרפתי, שפתו של הרוב המכריע של הקהילה היהודית באלג'יריה הייתה צרפתית. השימוש בשפה היהודית-ערבית או בשפת המקומית (דיאלקט של לדינו) נעשה לתופעה שולית, שנשמרה רק אצל זקנים או בני המעמד הנמוך. אצל מהגרים מדוקאים, אצל בני הקהילות המסורתיות כדרום, או בני דלת העם בקונסטנטיין; בסך הכול אצל פחות מרבע מאוכלוסיית יהודי אלג'יריה.

מהבחינה החומרית, האינטגרציה הייתה מהירה. פריצת גבולות המלאח היהודי חוללה מהפכה עמוקה בצורת החיים המסורתית: הלבוש נעשה אידופאי הנוחות המערבית נעשתה להכרח. האמנציפציה לא פסחה על הנשים. הן יצאו לעבודה בתחומים מקצועיים ונעשו דומות יותר ויותר לנשים במערב אירופה. בערים הגדולות, ירדה הנוכחות בתפלות בכתי הכנסת, שהתמלאו רק בתקופת התגים. יהודים חדלו לכווש כיפה ברחובות העיר. הם חדלו גם להקפיד על הכשרות אלא בתוך הבתים הפרטיים של אלה שרצו בכך. גם החינוך הדתי איבד מחשיבותו. ההתבוללות לבשה ממדים דרמטיים. אבל אליה וקוץ בה: קידומם המהיר של היהודים במדרג החברתי היה מלווה, כמעט בכל מקום, בהתחזקות האנטישמיות ובהפחדה של שלוש קבוצות באותה מדינה, מוסלמים, נוצרים (צרפתים), ויהודים.

התגובה האנטישמית

צו כרמיה עורר תגובה חריפה של החוגים האנטישמיים המסורתיים בקרב המתישבים הצרפתים באלג'יריה, שכאה לידו ביטוי בעיקר בתקופת פרשת דריפוס. הימין הקיצוני, ובראשו מנהיגו אָדוּאָר דְרוֹמָנוֹ, החליט להפעיל אמצעים חוקיים, אבל גם אמצעים אלימים, לרַי לְבַטֵּל את צו כרמיה. קצינים אנטייהודיים הצליחו לגרוף את השלטון בעיירות רבות, למשל עוֹרֵךְ הַיָּז, מוֹרֵינֵי בְּקוֹנְסְטַנְטִין בשנת 1896, והרוקח גוֹבֵר באוראן בשנת 1897. באותה שנה, 1897, האשימו

את היהודים כאבטלה, וטענו שהם מתעשרים על חשבון הנצרים המוסלמים. העיתון *L'Antijuf* (האנטייהודי) בעריכתו של מָקְס גֵ'יֵיס ליבה עוד יותר את האלימות האנטישמית. ההסתה הלאומנית גרמה תחילה להתפרעות ברובע היהודי של מוֹסְטָגֵנֶם, ב־17 במאי 1897, ואחר כך למסע ביה שנמשך שלוש ימים, 20-22 במאי 1897, של חלונות הֶשִׁיכּוֹת ליהודים בעיר אוראן. אחר כך התחוללו פרעות גם בעיר אלג'יר, ב־20-25 בינואר 1898, עם ביה שיטתית של חנויות ובתי עסק יהודיים. המשטרה קיבלה רק סיוע קלוש מהצבא, מה גם שקצינים רבים תמכו במסע נגד דריפוס ועיינו את היהודים, והתקשתה לשמור על הסדר. מחוץ לאלג'יר, היו הפגנות מלוות בהרס וביזה בערים פְּלִיךָ, פּוֹפּוֹפּוֹק וסֵטִיף. בכחירות לפרלמנט בשנת 1898, המועמדים הנתמכים על ידי אָדוּאָר דְרוֹמָנוֹ, מחבר הספר צרפת היהודית, נבחרו ברוב קולות בכל רחבי אלג'יריה. רק

פוגרום קונסטנטין
 בניגוד לר"ח הרשמי של הקונסיסטואר בקונסטנטין מ-1934, מסתבר שגילויי אלימות קשים בין יהודים למוסלמים באזור קונסטנטין רבתי לא היו חדשים. על פי דר'זות משרה בנוגע לפועות אנטישמיות ופרובוקציות יהודיות, מסתבר כי צעירים יהודים מקונסטנטין תקפו והיכו, ב-9 בינואר 1929, את אחמד בוקנדל ואת השייח' עבד אל חמיד בן פדיס. במאי 1933, התרחשו תקריות אלימות נוספות בסופם של אירועי ספורט: יהודים צעירים התעמתו עם צעירים מהימין הקיצוני. תקריות אלה עוררו עימותים בין יהודים למוסלמים. ב-26 במאי נבלמה ברגע האחרון הפגנה אנטייהודית אלימה. צעירים אירופאים לבושים בבגדי ילדים השתתפו בהפגנה והודיעו שיהודים פגעו בהם לכאורה. המופתי של קונסטנטין הצליח לעצור את העימותים וביקש מהצעירים המוסלמים להתרחק מקטנות ביזמתם של צעירים צרפתים אנטישמיים.

ב-3 באוגוסט 1934, לבשה תקרית פשוטה אופי אלים, בתים וחניות של יהודים, ביניהם שש חנויות תכשיטים, נהרסו ונכוו. כ-5 באוגוסט, בחום אספה, נכנסו לעיר ערבים מוסתים והתחילו להתפל על יהודים. הפוגרום התפשט במהירות. במשך יותר משש שעות בחו מסלמים את החניות, הרסו ושדפו בתים. הצבא נוכח במקום, החילים היו עדים למתרחש, אבל לא התערבו, ולא קיבלו רשות לבצע מעצרים. הפוגרום בקונסטנטין הסתיים בעשרים ושבעה הרוגים, ביניהם עשרים ושלושה יהודים.

במחוז קונסטנטין, היו מהומות ותקריות אלימות אנטייהודיות בערים שאמטרון-דרדירקל, עין-קלילה, עין-מקרה, ונ'קאפ, כ-5 באוגוסט, ליד תמה, נרצח זקן יהודי. בביזוט, נהרג אב משפחה בזמן שאישתו וילדי הצליחו להימלט מהפרעים אל ידם המגושט, של שכניהם המוסלמים. בעין-באין נפצעו כמה יהודים.

אופיין המאורגן של הפרעות והופעתן במקביל במספר ערים ואזורים במחוז קונסטנטין מלמד על תכנון מוקדם. עריצת רבות-מורות על כך. למשל, ב-2 באוגוסט 1934, מספר חניות טבק ערביות שהוזו ממוקמות ברובע היהודי הסיר מעל המרפס את רוב הסחורה. אולם החקירה הרשמית הגיעה למסקנה כי התנועה שהתעוררה ב-5 באוגוסט אינה אלא מהלך מקומי "אנטייהודי בלבד וספונטי לחלוטין". החקירה הטילה על היהודים את האחריות לאירועים בגלל פרובוקציות חוזרות ונשנות, בגלל שימוש בנשק חם ובעיקר בגלל הריבית השטרורית, הנושן, שגבו מדכפריים המוסלמים העניים במחוז קונסטנטין. עם זאת, החקירה הארמיטריטריבית ציינה כי היהודים לחשודים בנשך לא הופיעו כרשימת קרבת הפרעות.

שני המועמדים הוותיקים, ג'סטון תוקסון, איש המרכז, בעיר בון, ויוג'ין אָטין, רפובליקאי מהשמאל, בעיר אוראן, הצליחו לשמור על מושבם.

לאחר שהסתכסכו עם הדייקלים, יוזמי תנועת הבחירות האנטייהודית, התחילו האנטייהודים המאוחדים לריב ביניהם. שנים של מהומות עקרות וביעיהן הפגנות אלימות, קטטות, ודקירות, שכנעו אטאט הרבה אירופאים חושבי אלג'יריה כי הממשלה לא תיתן די לביטולו של צו כרמייה. יתר על כן, השפל הכלכלי שפקד את אלג'יריה מאז משבר הכורמים לימד כי הבעיה האמיתית הייתה הערך המוסף הנמוך של הטריטוריה. התנועה האנטייהודית איבדה מזהותה, ובבחירות לפרלמנט ב-27 באפריל 1902, רכע מחובי הפולמנט האנטייהודים איבדו את המושבים שלהם.

לאחר הכישלון האלקטורלי הזה, חזרו החיים בקהילות היהודיות למסלול תקין. אוירת החושד והבוו שאפפה את היהודים עוד קודם למסע התעמולה האנטייהודי נותרה אמנם בעינה אבל המאבק הכלכלי נגד היהודים נבלם. היעה הקדומה העיקרית, כלומר הספק שהוטל ברגשות הפטריוטיים הצרפתים של יהודי אלג'יריה, נחלשה מאוד בזמן מלחמת העולם הראשונה 1914-1918; כל יהודי אלג'יריה שנקראו לדגל נענו לקריאתה של המולדת והתגייסו. האהבה שרחשו לצרפת באה לידי ביטוי בסיפורו של יהודה בן בוראק, חייל בגדוד הזואבים השלישי שבעת לחימה בחזון כי שני חיילים גרמנים תוקפים את הקצין מפקד שהיה פצוע. הוא חש לעורתו והצליח לחלץ אותו וחזר כרי כך הרג את שני חיילי האויב. הוא עצמו כמעט איבד את חייו במערכה והמפקד העלין של הצבא הצרפתי ז'אָר בכבודו ובעצמו העניק לו, ב-27 בפברואר 1915, אות גבורה צבאי. החייל שנפצע קשה בחזון במהלך הלחימה טבע את האמרה המפורסמת: "חיי אינם חשובים, תחי צרפתי!" ונתן בקריאתו זו מופת של פטריוטיות והקרבה עצומה.

בין שתי מלחמות העולם, התחוללו מהומות אלימות ב-3 באוגוסט 1934 באזור קונסטנטין, שנקודת השיא שלהן כ-5 באוגוסט בעיר קונסטנטין עצמה, מזכירה, את המהומות האנטייהודיות בעיר אלג'יר בתקופה העות'מנית לפני הכיבוש הצרפתי ב-1830. בשנות השלושים של המאה העשרים, התערערו היחסים בין יהודים למוסלמים בשל המשבר הכלכלי, לידת האומיות האלג'יראית, התעמולה האנטישמית של הימין הקיצוני הצרפתי והתנועה הנציונל-סוציאליסטית הגרמנית. על כך יש להוסיף את עצימת העין של השלטונות הצרפתים ואת הפסיכיות של כוחות השמאל בצרפת ובאלג'יריה.

הם הצליחו לבצע הוכה יותר משימות מן המצופה (הם נטלו את כל השירותים הציבוריים, שעתים קודם לנחיתת הכוחות הדאשונים של בעלות הברית ושעתים לאחר מכן).

בנאום לרגל מלאת שנתיים למאורעות אלה, אמר הגנרל קשור: "הפטריוטים של אלג'יר, לוחמי 8 בנובמבר, נעשו בשעת משבר לצרפתים נאמנים לנשמתה הנצחית של צרפת ובחרו, בלי היסוס או חרטה, את הדרך המובילה לכבוד, לתהילה ולגאולת המולדת". רבים מיהודים אלה עוטרו במדליית צלב המלחמה ובמדליית המחזרת.

אבל ליהודי אלג'יריה, כמו לכל המתחרת האלג'יראית, 8 בנובמבר 1942 נעשה ליום של מפח נפש. מפקדי התנועה האלג'יראית, וביניהם חשעה יהודים, נעצרו, נאוקן בידיהם, והוגלו למחנות עבודת כפייה עוד קודם לרציחתו של פרנסואה ר'לאן. סגל המנהל האזרחי והצבאי האלג'יריה שמונה על ידי משטר וישי, נותר במקומו, ובתמיכתו של המטה הכללי האמריקאי, קיבל האדמירל ר'לאן את השלטון בשם "המרשל פיליפ פטן המנוע מלעשות זאת". כדי להפיג את הדעם שהתעורר עקב כך, הודיע הגנרל ר'ייט דייוויד אייזנאוואך ברדיו אלג'יריה, ב17 בנובמבר 1942, כי "חוקי הגזע ובמיוחד החוקים האנטי יהודיים יבוטלו בצפון אפריקה בתוך זמן קצר". ואילו הנשיא האמריקאי פרנקלין רוזוולט, הסביר בנאום משודר ברדיו כי ההסכם שחתם הפיקוד העליון האמריקאי עם האדמירל פרנסואה ר'לאן הוא רק מהלך צבאי זמני. ר'לאן נדחף בדצמבר 1942. מחליפו בתפקיד, הגנרל אג'יר ג'יר, התוודע על פנה את חוקת הרפובליקה, למעט כל מה שקשור לצו כרמיה. ב14 במאוס 1943, הוא הכריז על ביטול שני של הצו. עוד קודם לכן מנע גנרל ז'ירו מיהודי אלג'יריה כשירים לגיוס את הזכות להשתתף במאבק לשחרור צרפת מחמש שהיהודים יוכלו אחר כך לנוסף בהשתתפותם במערכות הצבאיות עטורות התהילה כדי לדרוש להחיל מחדש את צו כרמיה. המגויסים נשלחו למחנות התלוצים היהודים: מחנה שַׁנְגָה למגויסים ממחוז אלג'יר, מחנה פְּדוּ למחוז אוראן, ומחנה אֶלְג'ה למחוז קונסטנטיין. עם כואו של הגנרל דה גול, מושב החוק הרפובליקני על כנו, ובהחלטה של הוועד הצרפתי לשחרור לאומי, שבים היהודים לשרת ביקירתו והגילות. ב20 באוקטובר 1943, מוחל צו כרמיה מחדש ומתבטלות כל התקנות המגבילות את זכויות האזרח של היהודים.

2. מפקד הצי הצרפתי, מראשי משטר וישי, החליף צד במהלך מלחמת העולם וניצח על ידי פטרוס צרפתי.

מה היה תפקידם של השלטונות האזרחיים והצבאיים במהלך הפרעות? האם קצרה ידם או שהיו שותפים למעשה? אלת היד שלהם ברורה, כי אם הפורעים היו ניצבים אל מול משליטי סדר חמושים ונחושים, עצמת הפרעות הייתה בוודאי מוגבלת. מממצאי החקירה האדמיניסטרטיבית עולה כי חוסר הפעולה של המשטרה היה תוצאה של אי הכנה מצרפת שנפלה במהלך שיחת טלפון בינם שבת 4 באוגוסט, בין האחראי במשטרה על השלטת הסדר והמוכיר הכללי של הממשל בעיר אלג'יר. המוכיח הכללי יעץ להיללים להשתמש בנשק בוהדות, מה שהובן בקונסטנטיין כפקודה דשמית האוסרת שימוש בנשק חם. האם לא צריך לראות בהודאה זאת צניות מגונה במיוחד? התפקיד שמילאו השלטונות. האזרחיים והצבאיים הצרפתים באותו אירוע מצביע על חוסר אחריות שגובל בקנוניה עם הפורעים. והרי זה היה בסך הכול פוגרום מסורתי שהתעורר בעקבות תעמולה אנטייהודית מתוחכמת של הימין הקיצוני הצרפתי, שאליו חברו לעתים הפעילים הלאומנים האלג'יראים כדוגמת דוקטור פֶּנְג'ילול.

מזממשל וישי ועד תנועת ההתנגדות

רוב החוקים האנטישמיים שהוטלו על היהודים החל מ1940 באוקטובר 1940, מועד כניסתו לתוקף של החוק הקובע את מעמדם של היהודים בצרפת תחת ממשלת וישי, הוחלו גם באלג'יריה. עם זאת, נרשם עיכוב אשר השתנה ממקום למקום, בין מספר ימים למספר חודשים. ממשלתו של הגנרל פטן ביטלה את צו כרמיה ב7 באוקטובר 1940. במשיכת קולמוס אחת ביטל ממשל וישי את כל זכויות האזרח שיהודי אלג'יריה נהנו מהן במשך שבעים שנה. החוק שפורסם ב2 בינוני 1941 אסר על היהודים לכהן בתפקידים רבים והחיק אותם מהרבה מקצועות חופשיים. נומרוס קלאוזוס מחמיר הוחל על כתי הספר היסודיים, על כתי הספר החינוכיים, ועל המוסדות להשכלה גבוהה.

הצעירים היהודים נמנעו מלהצטרף לכוחות צרפת החופשית. הם החליטו להתארגן ולהתכונן למאבק נגד הנאצים. תוך כדי כך הם השתתפו בהכנות לנחיתת בעלות הברית ב8 בנובמבר 1942 באלג'יר. המפקדה הראשית של המבצע יושבה בדירתו של הפרופסור והמוזנאי היהודי אג'יר אַבְדֵּלְקַדֵּר. טכנאי רדיו מסופח לקונסוליה האמריקאית התקין בחדר האמבטיה תחנת ממסר שבעזרתה היה אפשר להעביר שרדים מגיבולטר לאניות של בעלות הברית. היעדים שהוטלו על המחזרת היו ירוט שדרים, השתלטות על נקודות אסטרטגיות בעיר, עצירת מנהיגים העלילים לארגן התנגדות לכוחות בעלות הברית וזיכוש המפקדות של משטר וישי. בראש המבצע עמד ג'וזף אַבְדֵּלְקַדֵּר (בנו של אנרי). המפקדים של ארבע מתוך חמש היחידות היו יהודים, ויותר משמונים אחוז מכלל 377 חברי המחזרת היו יהודים. כוחות רלים אלה השתלטו על אלג'יר במשך שמונה שעות ארוכות.

אשר לעמותות הדתיות ולעמותות לענייני תרבות, כל קהילה מימנה אחזקה של לפחות בית כנסת אחד ורב אחד. החינוך הדתי היה במשבר. כל עמותה דתית מימנה אחזקה של תלמוד תורה. חינוך רתי סופק לילדים בני 6-12. ילדים במספר גדול והולך לא השתתפו בשיעורים אלה. בחלמוד תורה של העיר אלג'יר לדוגמה למדו לא יותר מ-500 תלמידים. הפרדציה של הקהילות היהודיות באלגידיה ייסדה, בשנת 1948, בית מדרש לרבנים בפורב של העיר אלג'יר. המוסד נועד להכשיר רבנים מוסמכים ומורים. למדו בו 34 תלמידים בני 13-20, בחנאי פנימית. עם זאת, חלק גדול של הצעירים היהודים באלגידיה לא קיבלו שום חינוך יהודי. השפעתה של מדינת ישראל על החינוך של בני הנוער הייתה קטנה מאוד. הקהילה לא ארגנה דיונים פומביים שבמרכזם אקטואליה יהודית. קבוצות מטרימות, כגון המשרד הצפון אפריקאי של הקונגרס העולמי הוועד היהודי האלגידיאי ללימודי חברה, ארגנו לפעמים כינוסים בנושאים אלה. אבל כלי הצלחה מרובה, שכן רוב יהודי אלגידיה התייחסו באיטיות למדינת ישראל.

ומה באשר לעיתונות היהודית? כתב העת היהודי היחיד שהופיע באלגידיה, מאז 1948, היה *Information Juive*, פרסום חודשי שיצא מטעם הוועד היהודי האלגידיאי ללימודי חברה, והודפס ב-2000 עותקים. הקוראים שיבחו את העיתון, שהופץ בכל צפון אפריקה ודיווח בהרחבה על פעולות הקונגרס היהודי העולמי. להקמתה של מדינת ישראל כמוכן השפעה ניכרת על הקהילה היהודית. אבל ההתלהבות פגה לאחרי החודשים הראשונים. על כל פנים, הקונגרס היהודי העולמי, בזכות הסניף הצפון אפריקאי שהוקם בעיר אלג'יר, תפס מקום נכבד בחיי הקהילה. הפרדציה של הקהילות היהודיות באלגידיה הייתה. שייכת לקונגרס היהודי העולמי. הוועד היהודי האמריקאי לא פעל בשום מסגרת מחוץ להפצת כתב העת *Evidences*, על ידי הסניף האיירופאי. כתב העת הזה היה מאוד 'מוערך'. חברת כל ישראל חברים פעלה במתכונתו מאוד מצומצמת וזקקו כמה ועדים מקומיים, ג'יסר כמחשפיעלים) אגודתם אפגא-שבהקהלה-הנהגתם באלג'יריה לא

הציגה הומוגניות של ממש.

אל מול האומנות האלגידיאית
 האומנות האלגידיאית החלה להפתח לפני מלחמת העולם השנייה. הבולט שבין הארגונים האומניים היה הפלגה העממית האלגידיאית שהוקמה בשנת 1933 על ידי קסלי סאג', ופורקה ב-26 בינואר 1937. בהוראת הממשלה הצרפתית. ב-1954, שבים החברים הקיצוניים ביותר של הפלגה ומתאחדים כדי לייסד את החזית האומית לשחרור (FLN אף-אל-אן). היהודים מקבלים בצער את הסכסוך המתגלע בין הצרפתים לבין 'הערבים'. מצד אחד הם גאים בהיותם צרפתים, שהי בזכות צרפת הם זכו לאמניציפציה פוליטית, חברתית ותרבותית. מצד אחר

ערכ המוד

כיצד התארגנה הקהילה היהודית באלג'יריה, ערב פרוץ המרד בנובמבר 1954? האוכלוסייה היהודית מנתה אז כ-135 אלף נפש. בגלל האורחות הצרפתית שהוענקה ליהודי אלגידיה היה קשה לאסוף נתונים סטטיסטיים מדויקים, מכיון שמפקד כזה נתשב כסימן לאפליה ואף כלא חוקי. הנתונים הרשמיים היחידים שלש בידינו הם משנת 1941 (שחשע'עשרה שנה קודם לכן), ולקוחים ממפקד יהודי אלגידיה שנוערך על ידי ממשל וישי.

האוכלוסייה היהודית שמרה על יציבות משנת 1947. העלייה למדינת ישראל באותה תקופה הייתה קטנה מאוד. כמה אלפי יהודים מרוקאים התיישבו באלג'יריה, בעיקר במחוז אוראן. הייתה עלייה מסוימת במספר נישואי-התערובת (יהודים-נוצרים). המרות דת לצרות היו מעטות. האהדה לציונות הייתה נפוצה, אבל לארגונים הציונים הייתה השפעה שולית ביותר. מספר החברים בכל אחד מהארגונים הללו היה קטן.

באלגידיה לא היה ארגון גג מרכזי שמייצג של כל הארגונים היהודים במדינה. הארגונים שפעלו בכל המרחב האלגידיאי היו:

1. פורציית הקהילות היהודיות של אלגידיה שאיגדה את כל האגודות היהודיות במדינה. הפרדציה הייתה הנציגה בפועל של היהדות המקומית. למרות שלא הוקמה לה כל מעמד רשמי. לכל פעילות דתית, כשל החוק המפריד בין דת ומדינה, כמו לכל פעילות פרטיקולרית של הדתות האחרות במדינה, היה אופי דתי גרידא.
2. הפרדציה הציונית האלגידיאית, שהמטה הכללי שלה היה בעיר אלג'יר, איגדה את הפרדציות הציוניות המזרחיות שהיו מורכבות בעצמן מתברים בקבוצות ציוניות מקומיות, בכל קהילה וקהילה.
3. נעשו מספר ניסיונות להקים ארגון גג מרכזי לתנועות הנוער היהודית. ארגון כזה, הפרדציה של תנועות הנוער היהודיות באלגידיה, לא היה פעיל ב-1953.
4. למעט בעיר קונסטנטיין, לא היה ב-1953 ארגון רווחה מרכזי. ארגון הרווחה הגדול ביותר, אודס, הפעיל באלגידיה שלושה בתי ספר מקצועיים. בעיר אלג'יר, למדו בבית הספר המקצועי לבנים 104 תלמידים ובבית הספר המקצועי לבנות (שנפתח ב-1953) למדו 23 תלמידות. בקונסטנטיין למדו 83 תלמידים בבית ספר מקצועי לבנים.

יש להם קשרים עם "הערכים": העבר המשותף, אבל גם הלשון, הפסיכולוגיה, והגישה להגות ולחיים. אבל הקשר האמץ ביותר בין הקהילה היהודית והקהילה הערבית הוא אהבתם לארץ הולדתם.

בתחילה, שני המחנות אינם מערבים את היהודים בפעילויות הצבאיות שלהם. בכל זאת, גופלים קרבנות יהודים משום שהיו שייכים מלכתחילה לאחד המחנות. לדוגמה, במשפחת לוי בעיר אלג'יר, נהוג אחד הבנים בפעולה של אף-אלאן בשנת 1956, וגם אחייניתו נפצעה קשה באותה התקפה; ואילו אביו, ויליאם לוי, המזכיר הכללי של *SEFIO* (הסניף הצרפתי של אינטרנציונל הפועלים השני) נרצח על ידי ארגון *OAS* (ארגון צבאי מחתרתי, שנוסד בשנת 1961 על מנת לשמור על אלג'יריה צרפתית) משום שהביע תמיכה באף-אלאן.

כיו באוקטובר 1956, במכתב אל הרב הראשי של אלג'יריה ביקש אף-אלאן "מהקהילות היהודית לאשר באופן חגיגי את שייכותה לאומה האלג'יראית". המכתב כונה בשם "הקריאה מסומאם", תאמרו בו כי אף-אלאן משוכנע כי מנהיגי יהדות אלג'יריה, שבמהלך הקונגרס היהודי העולמי האחרון הצביעו בעד האורחות הצרפתיים, יבינו "שזאת חובתם ואף אינטרס ברוך של כל הקהילה היהודית, לא להישאר עוד 'מחוץ למחנה', לגנות ללא היסוס את השלטון הקולוניאלי הצרפתי הגוסס, ולהצהיר שהם בוחרים בלאומיות האלג'יראית".

שבעים מתקופת הטורנד כיו בנובמבר 1954 הפתיעו את יהודי אלג'יריה, כמו גם את נציגיהם כוועד היהודי האלג'יראי ללימודי חברה, שנוסד בשנת 1947, וייצג את יהודי אלג'יריה ואת כלל אוכלוסיית אלג'יריה. שקיעים עמוק בתוך החתולך החילוני של החברה לתרבות צרפת, לא היו יהודי אלג'יריה ברובם הגדול מודעים לשאיפות הלאומיות ולחוסר שביעות הרצון בקרב האוכלוסייה המוסלמית של אלג'יריה. הוועד היהודי האלג'יראי התכנס למחרת יום הקדושים ה"אדום" כיו בנובמבר 1954. עורך הדין אנדרה גרפוני, נשיא הפרדציה הציונות האלג'יראית.

הציע לכניס לרון במצב. רוב המשתתפים קראו לנקוט משנה זהירות, לכל יתקבל הורשם כי הוכעה עמדה חד משמעית. מדבריו של אלבר קאמי במאמרו היהודי *הפוליטיקה*, שפורסם ב*Information Juive*, אנו למדים כי ביוני 1961, "להתגייסות הפוליטית של היהודי יש כמעט תמיד אופי מורכב, ואפילו פרודוקסלי. מודע לגורלו השבוי, אמנם נבצר ממנו להתעלם מהשתקויות ומהסערות שעוברות על החברה, אבל הוא נותר בכל זאת משותק מהבחינה הפוליטית: גם אם הוא פועל במסגרת פרטית, את פעולותיו ישפטו בשם יהדותו".

כינוסים נוספים של הוועד היהודי האלג'יראי במהלך שנת 1955 נסבו בעיקר על אותו נושא. כיוני 1955, הוועד היהודי האלג'יראי, הפרדציה של הקהילות היהודיות באלג'יריה ושאר הארגונים היהודים החשובים באלג'יריה הסכימו על פעולה משותפת (עמידה על המשמר). כדי שזו תהיה אפקטיבית, התבקש הוועד

היהודי האלג'יראי לנהל קשר רצוף עם נציגי יהדות אלג'יריה וכנושא בתפקיד של "תוכנית דואר מרכזית", הוא נדרש להיות קשוב לכל רעיון העשוי לעזור לו "להגן על שלמות הקהילה היהודית".

בנובמבר 1954 ועד שנת 1962, פרסם הוועד היהודי האלג'יראי הרבה הודעות שהבהירו כי יהודי אלג'יריה דוחים כל מעשה אלימות. כך, למשל, במזמר על יהדות אלג'יריה מיו במאוס 1961, הם קוראים לשלום ולפיוס "מעומק הלב". כאשר לדרך הפעולה של הרשויות הציבוריות באלג'יריה, הם כמו שאר אחיהם האחרים בצרפת ובאלג'יריה, הביעו באופן אישי את עמדתם. הם טענו בתוקף כי איש אינו יכול לאלצם לנקוט עמדה נחרצת בעד מדיניות זו או אחרת. הארגונים היהודים, עוד פחות מהוועד היהודי האלג'יראי לא יכלו לתמוך במדיניות נחרצת. מה שעמד כמזכר בניגוד לשליחותם ולרעיון חירות הפרט שחרטו על דגלם.

ביוני 1956, בתום כנס כללי של הפרדציה של הקהילות היהודיות של אלג'יריה, פרסמו פרדציית הקהילות והוועד היהודי הצהרה משותפת כדי להזכיר, ללא שיקול פוליטי והשתיכות תמעותית, את מחויבותם לרוח אחוזה כלפי כל הקבוצות האתניות החיות זו לצד זו במדינה. עוד נאמר בהצהרה כי יהדות אלג'יריה אישבה אלפי שנים על אדמת אלג'יר, וקיבלה אמוניציפציה מצרפת ב1870, "כואבתי" במיוחד את הדרמה של אלג'יריה.

בנובמבר 1956, ענה הוועד היהודי האלג'יראי לכמה מאמרים בעיתונות שהתיתמרר להציג את עמדת הקולקטיב היהודי באלג'יריה בנסיבות המקופה. הוועד היהודי הזכיר כמה עובדות, והציג כמה עקרונות בהודעה שפורסמה בירחון *Information Juive*. הודעה זו היא האני מאמין האמתי של יהדות אלג'יריה. היא מאשרת כי הקולקטיב היהודי באלג'יריה, שכולל כמה וכמה אגודות דתיות ואגודות חברתיות ותרבותיות, הפועלות בתחומי הדת, הסעד, והתנדבות, וכן בתחומי רווחה וצדקה, אינו ישות פוליטית ומעילם לא החימר להיות ישות כונת.

כאשר לקונסטיטוארנים ולרובנות, הוועד היהודי האלג'יראי מוכיר כי מדובר במוסדות בעלי אופי דתי בלבד שכל מטרם היא פעילות דתית וניהול ארמיניסטרטיבי של האינטרסים הדתיים של הקהילה היהודית באלג'יריה. לכן הייתה זאת "שעות לנסות לשכנע את דעת הקהל כי האגודות האלה רוצות או יכולות לבטא את דעתן הכללית של הקולקטיב היהודי". הטקסט מציינ כי אין ארגון יהודי אחד או אישיות יהודית אחת שיכולים להתיתמר לרבר בשם הקולקטיב אשר בתוכו אפשר למצוא, כמו בכל הקבוצות האתניות, מנהיג דעות רחב. ואכן, ליהודי אלג'יריה הייתה "בשלות פוליטית מספקת" והם הביעו מגוון של דעות עד שלא היה אפשר לכוסף אותן ל"צו שעה קולקטיבי" בנושא שתלוי במצפונם של כל אדם, וכל הודעות בנוגע אליו יכולו להיות רק אישיות. מסתבר שהטקסט הזה עמד בניגוד להצהרה של הוועד היהודי האלג'יראי מילי 1955.

ב-18 במארס 1962, נחתמו הסכמי אֶנְיָאן. ממשלת צרפת הכירה בעצמאותה של אלג'יריה; לצרפתים שלא היו מעוניינים להישאר באלג'יריה ניתנה הזכות לשוב לצרפת גם אם היו צאצאים למהגרים אירופאים שלא באו מצרפת. אלא מספרד, מאיטליה או ממלטה. גם היהודים נכללו בקטגוריה הזאת. הגנרל דֶה גול נתן תוקף לכותם זאת רק תודות להתערבותו של האדמירל לואי קהאן, ששימש אז כנשיא חברת כל ישראל חברים. האחרון שכנע את דה גול לראו לך שממשלת צרפת תאמץ את הרעיון כי יהודי אלג'יריה לא היו קהילה נפרדת וגודלם היה קשור קשר כל ינתק עם גודלם של האירופאים.

הסוף

זכות הבחירה שנקבעה בהסכמי אויז'אן למשך שלוש שנים לאחר התימתם לא שינתה דבר. כמו "שיטפון בוואני במדבר סהרה", כמעט כל יהודי אלג'יריה גלו לצרפת, גלות ברוטאלית ושלמה. במהלך כמה חודשים קצרים, מסוף מאי ועד יולי 1962, כל הצרפתים החיים באלג'יריה, מכל הקהילות גם יחד, צבאו על נמלי התעופה ונמלי הים, עובו מאחור את כל אשר להם, וחתרו אל הגדה השנייה של הים התיכון. הבהלה שגולווחה לעזיבה המסיבית לימדה כי הגלות נראחה להם כבורה יחידה.

הרפובליקה האלג'יראית, ריבונית ועצמאית, הוכרזה ב-3 ביולי 1962. השלטון החדש שתפס את מקום השלטון הצרפתי הנסוג גינה להלכה את הפשעים, את הביזה, את מעשי השוד, את מעשי האונס, את החטיפות והרציחות. אבל קריאתו של בֶּרְבֵּלָה, בעלותו לשלטון – "חידו, מקומכם לצרנו" – נותרה ללא מענה. רק 4,000 יהודים נשארו מתוך 160 אלף יהודים שישבו באלג'יריה ב-1960. בסתיו 1971 מספר היהודים באלג'יריה לא עלה על 1,000 איש, ב-1982 נשארו פחות ממאתיים. ב-1984 פנתו ממגמת משימתם. ב-1992 פנתו ממשימתם. ב-2000 פנתו משלושים, וב-2007 פחות מעשרים. עם זאת חיים באלג'יריה אזרחים שנולדו לישראלים מעורבים בין מוסלמים ליהודים, חלקם שייכים למעמד חברתי גבוה שמקבל את זהותם ואת מוצאם.

וכך קרה שיהדות אלג'יריה, בת אלפיים שנה, נעלמה כמעט לחלוטין. בתוך כמה חודשים קצרים. היהודים עזבו את אלג'יריה מסיבות פוליטיות ורגשיות, בידעם כי עם עזיבת המנהל הצרפתי, הם ימצאו עצמם ללא האפשרות שהבטיח את קידומם החברתי המהיר והחריג. יתר על כן, הדורות הצעירים איבדו אטיאט את שליטתם בשפה הערבית. רוב יהודי אלג'יריה, כ-135 אלף איש, בחרו בצרפת. הבחירה הקולקטיבית גרמה לאובדן עמוקה בישראל, ותורמה בחוגים מסוימים כשישלוך האידיאולוגיה הצינונית. רַק מְעַט יָתָר מעשרת אלפים איש בחרו לעלות לישראל, בעקבות הסכמי אֶנְיָאן. על פי נתונים של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה

יהודים רבים נהרגו בהתקפות הטרור של אֶרְאֶלְאָן, מה שמסביר את התגייסותם של-חלק מהם לשורות אלג'יריה הצרפתית ולשורות הארגון הצבאי החשאי OAS. יהודים אלה השתתפו בשבע הבריקות, 24-31 בינואר 1960, לצד פעילי אלג'יריה הצרפתית. עם זאת, מרבית האוכלוסייה היהודית העירונית הייתה שרויה בהמתנה, בתקווה שהדרך הליברלית, פרוציה או פתרון אחר, תאפשר להם להיחלץ מהסיטואציה. אולם הדבר ששלט את היהודים ועורר תנועה בלתי הפיכה היה הריסת בית הכנסת הגדול בעיר אלג'יר, שהיה ממוקם בלב הקסבה, ב-12 בדצמבר 1960. כתובות "מוות ליהודים" ולצדן צלב קרס התנוססו על הקירות. בעיר אוראן, חולל בית הקברות היהודי ב-1961. בראש השנה, ב-2 בספטמבר 1961, נרצח אב משפחה ושמו ח' שוקרון, ספר נודד במקצועו, בדקירות סביב בגובו בדרכו לבית הכנסת. בעקבות זאת פרץ עימות בין הקהילה המוסלמית לקהילה היהודית, הגם שהזות הרוצח לא התגלתה.

במהלך שיחות השלום בין ממשלת צרפת לאֶרְאֶלְאָן ב-1961, עלה רעיון שלייהודים, בגלל מוצאם הילידי ובגלל ההישמעות העמוקה שלהם בתרבות צרפת. נכון תפקיד מיוחד באלג'יריה העתידית על מנת שיבטיחו, במובן מסוים, נוכחות צרפתית וישמשו כמתווך אידיאלי בין צרפת לאלג'יריה. אֶרְאֶלְאָן סירב לדון בהצעה זאת וחזיע כי "באלג'יריה צריך להיות רק עם אחד בטריטוריה אחת".

היהודים שאלו עכשיו את עצמם אם עליהם לצאת מאלג'יריה. השאלה נשאלה בשולחן עגול חשוב שאורגן בפברואר 1962 על ידי כתב העת *L'Arahe*. התהיות של הקהילה היהודית הוצגו שם על כל מורכבותן. האם אלג'יריה העצמאית תבחר להיות חילונית? האם יש משמעות למושג חילונית על אדמת האסלאם? האם זכות הבחירה תישמר לאחר העצמאות? בין האופטימיות הגדולה שהפגין השמאל, שתמך באֶרְאֶלְאָן, ויצג על ידי פֶּיֶר סְטֵיב, ובין הדאגה של היהודים הליברלים (כמו אֶמֶל טוֹאֶטִי), המחלוקת לא הייתה עקרונית. הם היו חלוקים בשאלת הביטחונות הדמוקרטיים שיכולה המדינה החדשה לספק ליהודים.

בשים לב להצהרות של אֶרְאֶלְאָן ששיקפו את הרעיונות הפוליטיים של "האומה הערבית" ולמתחים המחריפים כמזרח התיכון, נעל אמיל טוֹאֶטִי את הדיון במילים אלה:

הקריטריון היחיד יהיה היכולת לעזוב, חופש התנועה וההגירה. אלא שכאזרחים, בשונה מהזרים, יש לכם פחות ביטחונות כאשר ליכולתם לצאת מהארץ.

חוק האזרחות שאומץ על ידי בית הנבחרים הלאומי באלג'יריה עם עצמאותה, במארס 1963, הצדיק את עמדתו של טוֹאֶטִי. החוק החדש קבע כי רק לאזרחים מוצא מוסלמי יש הזכות לאזרחות אלג'יראית מלידה.

נמכה מדי של מספר הצרפתים שחיו באלג'יריה. גם המסגרות של יהדות צרפת טולטלו בעקבות הגעת זרם היהודים מאלג'יריה.

תרגום מצרפתית: עמנואל פינטו

בירושלים, הגיעו לישראל בשנים 1931-1961 כ־7500 עולים מאלג'יריה ולא 10,000 כפי שטען, ב־1956, משרד הפנים הצרפתי. באחד הניתוחים משנת 1963 ניתן לקרוא:

יש להודות כי החברה שלנו לוקה בחסר. יהודי צרפת מאמינים כי ישראל חיה עדיין את תקופת הצנע כמו בשנת 1955, ושכל העולים החדשים נאלצים להיכנס לאחד הקיבוצים או המושבים. הם שוכחים שישראל היום מקדמת יזמות ברכה וכשאומרים להם זאת הם מגיבים באי־אמון [...] אפילו בתקופה זאת של הגירה מסיבית לביון צרפת, אין במרטיי אפילו נציג אחד של הסוכנות היהודית שיוכל לבחון אותם ולעדכן אותם בנוגע לאפשרויות עלייתם לישראל.

יהודי אלג'יריה שהגיעו לצרפת, לא הדיגשו שהחליפו מדינה. יתר על כן, בשנים 1960-1962, ידעה צרפת תקופה של פריחה כלכלית, והייתה מסוגלת לספק עבורה לעובדים מגוונים שבאו מאלג'יריה. יהודים אחרים מאלג'יריה, כ־10,000 איש, בחרו בספרד, באורוגוואי, בארגנטינה, בקנדה ובארצות הברית. רבים מיהודי אלג'יריה שנמנעו עמוק בתרבות צרפת ניצלו את השינוי, בהיותם מחוץ למסגרת הקהילתית, וניתקו את הקשר עם העולם היהודי, וכששם המשפחה שלהם רמז יותר מדי על מוצאם האקזוטי הם שינו אותו. יהודי אלג'יריה חשו עצמם צרפתים. ראשית, משום שהטמיעו בעצמם את התרבות הצרפתית, שהפכה לתרבותם, ושנית, משום שהקניו את דמם למען צרפת, בין היתר בשתי מלחמות העולם, והשפיעה על צורת חייהם ואופן מחשבתם.

שיעור היהודים בין הצרפתים ש"שבו" לצרפת מאלג'יריה אינו עולה, על פי הערכות מסוימות, על 1.5%. זו הערכה מפקפקת משום שהיא מתבססת על הערכה

הכתוב צורך מבחינה פורמלית, אבל חסר תיאור החוויה המוענת של הימים האחרונים לפני יום קבלת העצמאות כאשר מיליון אזרחים צרפתים (ביניהם היהודים) שממשלתם הפקידה אותם ברחו בתוך כמה ימים כדי להימלט מהטבח שהרחוב הערבי הכשית להם. הכטחה זו התגשמה בעצם יומיים אחרי הכרזת העצמאות ב־5 ביולי 1962. בעוד אוראן נרצחו 700-3000 ואולי הצרפתיות. הצבא הצרפתי לא יצא ממזרחית להגן על הקרבות אלא רק כמה שעות לאחר הטבח. צרפת נטשה גם את הערכים ששייכו בצבא הצרפתי ונרצחו בטבח גדול (בין 80,000 ל־120,000).

באשר ליהודים, הייתה בכמה מקרים התלבטות משפטית צרפתית בנוגע להמשכיות אזרחותם הצרפתית עד שהחוק מ־20 בדצמבר 1966 חתן את הצו הבעייתי מ־21 ביולי 1962. שמואל טרינגו

2056038

סוף היהדות בארצות האסלאם

עורך
שמואל טריגנו

הוצאה לאור
2058